

Méhes Tamás

A „lex mercatoria” tündöklése és bukása az ipari forradalom előtt és után

A tanulmány főleg azzal foglalkozik, hogyan hatott a modern kapitalizmus megszületése a kereskedelmi jogra. Ezen belül fő figyelme arra irányul, hogyan ment végbe a modern nyugat-európai kereskedelmi jog kodifikációja, és hogy annak milyen elméleti előzményei és gyakorlati következményei voltak. A tanulmány arról is értekezik, hogy mi volt az akkori kereskedelmi jog helye a magánjog és a közjog koordináta-rendszerében. Erre a kérdésre sokáig nem volt egyértelmű válasz. A cikk végül külön figyelmet szentel a monista és a dualista felfogás megnyilvánulásainak is.

Bevezetés

A *lex mercatoria*, vagyis a kereskedelmi jog jelentős átalakuláson ment keresztül az évszázadok során, amit számos tényező befolyásolt. Eredendően a kereskedelmi jog „azon jog, amelylyel a kereskedők egymás közt éltek, s melyet testületeik szűkebb-tágabb autonómiájához képest több-kevesebb függetlenséggel a területiális hatóságtól – saját választott bírágik által alkalmaztak.”¹ A kereskedői kapitalizmus egyik nélkülözhetetlen alakja maga a kereskedő, aki kereskedelmi kiváltságok érvényesítése által a kereskedelem, illetve a kereskedelmi jog központi és fő alakító szereplőjéből eljutott oda, hogy a felvilágosodást követően fokozatosan elvesztette kiemelt pozícióját; az ipari tőke győzedelmeskedett a kereskedelmi tőke felett. Az állam és a gazdaság közötti kapcsolat alakulásának kereskedelmi jogot befolyásoló hatása tagadhatatlan, tekintettel arra is, hogy a kereskedelmi tevékenység dinamikus fejlődése ösztönzőleg hatott a kereskedelmi jogfejlesztő tevékenységre. Természetesen kezdetben a gazdaság sokkal nagyobb léptékben fejlődött, mint a jogi szabályozás,

¹ ZSÖGÖD 1901: 723.

amely egy jó ideig nem tudta „lekövetni” ezen fejlődési ütemet. Így a kereskedelmi jog alakulását vizsgálva az arra ráhatással bíró tényezők és folyamatok ismertetésén keresztül a szokásjogon alapuló egyetemes szabályozástól egészen a deklarációs törekvésekig célszerű rendszertanilag végigtekinteni a *lex mercatoria* alakulását, fejlődését, tündöklését és kockázatait.

A kapitalizmus mint gazdasági rendszer középpontjában a folyamatos, ma divatos szóval élve fenntartható növekedés áll. A tőkefelhalmozás tette lehetővé a javak, illetve különböző szolgáltatások szabad cseréjének megvalósulását nyereségszerzés céljából. Ebből a nézőpontból a kapitalizmus onnan eredeztethető, amikor megfelelő mennyiségű tőke gyűlt össze annak érdekében, hogy a piac szereplői befektessenek, így megvalósulhasson a javak és a szolgáltatások szabad cseréje. A csere alapértelmezetten egy önkéntes, az összes részt vevő fél számára előnyös együttműködés, amely hozzásegíti az embereket céljaik eléréséhez.² A kapitalizmusban – ideális esetben – a gazdaság összes szereplője a piacnak alárendelten működik, vagyis a gazdasági élet a piac irányítása alatt áll, ugyanakkor érdemes hangsúlyozni, hogy a kereskedői kapitalizmus gazdasági rendszerének aktív alanya nem a termelő vagy a gyártó, hanem a kereskedő. A kereskedő mind vevőként, mind eladóként jelen volt a piacon, és a kereskedelmi ügylet uraként határozhatta meg, hogy a gyártó mikor, mit és mennyit állítson elő, ennek továbbértékesítése után a gazdasági előny jó része a kereskedői tevékenységet ellátó személynél maradt. Így nemcsak a termelési folyamatot befolyásolhatta a kereskedő, hanem a kereslet és a kínálat viszonyára is komoly ráhatással bírt.

Azt is mondhatjuk, hogy a kereskedői kapitalizmus mint gazdasági rendszer középpontjában a kereskedő foglalt helyet, akinek a fenti „folyamatszabályozási” teendők ellátásán túl jutott energiája a kiharcolt kereskedelmi kiváltságok érvényesítésére, így arra is, hogy különböző tilalmi megoldásokkal megakadályozza, hogy a gyártó közvetlen kiskereskedelmi tevékenységgel foglalkozhasson. Ezzel garantálva a maga számára, hogy a kereskedelmi láncolat hosszától függetlenül a kereskedelmi tevékenység minden haszna a kereskedelmi rendszeren belül realizálódjon.

A modern kereskedelmi jog kodifikálásának kezdetei és jellemző vonásai

Ekkor még a *lex mercatoria* az az egyetemes kodifikálatlan szabályhalmaz volt, amely jogállami jellegének – nemzetállamok megjelenését követő – megszilárdulásáig

² MIKE 2020.

a gazdasági viszonyok döntő részét egyetemes szabályozási megoldással rendezte (azaz a nemzetállamok létrejöttéig sem az államhatárok, sem a politika nem tudta befolyásolni a kereskedelmi jog fejlődését). Az állami jogalkotói hatalom kiteljesedéseig tehát egyetemes jog által szabályozott gazdasági viszonyok között működhetett a kereskedelem, amelynek alapkövei a kereskedelmi szokásjog, a kereskedelmi bíraskodás és a kereskedelmi célból létrehozott céhek statútumai voltak.³ Ezen alapkövekből maga a kereskedői réteg (a kereskedők osztálya) építette fel, és érvényesítette a *lex mercatoriát*, amely képes és alkalmas arra, hogy az egységes piacon belül érvényesítse az egységes jogi megoldásokat.

A kereskedelmi jog a mind területileg, mind politikailag megosztott Európa jogfejlődésének e szakaszában egységes volt – részben a *lex mercatoriának*, részben a római jogi hagyományoknak,⁴ részben pedig az egyház által kikényszerített kánonjognak és nem kis részben a latin nyelv egyetemes használatának köszönhetően. Francesco Galgano szerint a „jog szempontjából a ius romanum, ius canonicum és ius mercatorum fejezte ki ezt az egységet”.⁵

Nem véletlen tehát, hogy a korabeli egyetemek jogtudományi oktatásának középpontjában is a római jog,⁶ a kánonjog és a kereskedelmi jog állt. Ebből a megközelítésből a római jog azon tételek összessége, amelyek uralma alatt Róma lakossága élt tárgyi értelemben megközelítve, alanyi oldalról vizsgálva pedig a jogtételek az élet javaiból való részesülést védelmezik.⁷ A kánonjogot tágabb, illetve szűkebb értelemben is definiálhatjuk: tágabban értelmezve a keresztény egyházak, míg szűkebben a katolikus egyház jogát mondhatjuk kánonjognak.⁸ Ebből is következik, hogy az egyetemet teljesítő, messze földről érkező diákok egészen egységes, nemzeteken átívelő jogi kultúra felépítésére vértették fel magukat.

Az évszázados hagyományokra is tekintettel a római jog primátusának⁹ érvényesülését jogosan feltételezhetjük, ugyanakkor a keresztény egyház erős befolyását figyelembe véve a kánonjog elsőbbsége fokozatosan megkérdőjelezhetetlenné vált. Amennyiben az ügyletet kötő felek egyike is kereskedő volt, úgy a *lex mercatoriát*

³ „És ilyen módon a szabad városok is, nemkülönben a saját czéhükben és maguk között a kereskedők, kalmárok, szabók, szűcsök, vargák, tímárok, más mesteremberek is a fejedelem megegyezésének hozzájárulásával statútumokat hozhatnak, csak hogy ezek igazságosak és tisztességesek legyenek, mások jogaiban és szabadságában kárt ne tegyenek és sérelmet ne okozzanak. De ezek, a mikép előadám, csakis közöttük állanak meg és maradnak erőben.” Tripartitum (1514): 2. CZIM 7. §.

⁴ PÓKECZ KOVÁCS 2020.

⁵ GALGANO 2006.

⁶ PÓKECZ KOVÁCS 2018: 367–374.

⁷ VÉCSEY 1893.

⁸ ERDŐ 2014.

⁹ PÓKECZ KOVÁCS 2019: 373–382.

kellett esetükben alkalmazni a tovább élő római jogi szabállyal szemben (feltéve, hogy nem ütközött a „hívók közösségének egyetemes”¹⁰ jogába, a kánonjogba). Mindez jól jellemzi és megvilágítja a fenti jogterületek egymáshoz való viszonyát.

Az olasz, francia, angol területeken gyorsan fejlődő kereskedelmi tevékenység ideális „táptalajt” biztosított a kereskedelmi jogfejlesztő tevékenységnek, így a jogtudósok a kereskedelmi gyakorlat alapján alkothatták meg az e dinamikusan fejlődő ágazat még dinamikusabb fejlődéséhez szükséges jogintézményeket. A gazdaság, a kereskedelem és a jog korabeli szoros kapcsolatára jellemző és nagyon érdekes, hogy több szerző tudományos művéből a gazdaság és a jog közötti megkülönböztetés is hiányzik, amidőn műveikben jogi, áruismereti, gazdasági vagy kereskedelmi jogintézményeket tárgyalnak.

Az európai keresztény egység számára a kegyelemdőfést a kálvinizmus és a vesztfáliai béke¹¹ adta meg, amely azáltal, hogy abszolutizálta a szuverenitás fogalmát, célegyenesbe állította a – 17. században még csak szárnyát bontogató, majd a 18. századra megerősödő – nemzetállami politikai irányvonalakat. Ezzel párhuzamosan egyre szorosabbá fűződő kapcsolat bontakozott ki a gazdaság és az állam között, igaz, ez az állam még nem önálló entitásként avatkozott be a gazdasági folyamatokba, hanem az uralkodó személyén keresztül vállalta fel a gazdaság szabályozási irányítással kapcsolatos egyes feladatokat.

Ez lett az abszolút uralkodók kora, ahol a gazdaság hajója a merkantilizmus irányába fordult, és ahol az államérdek „mindenek fölött való” volt, így a gazdaság is csak annak alárendelten működhetett. Fichte¹² erre mondja találóan, hogy megjelent „a zárt kereskedő állam”, amelynek talán leglényegesebb jellemzője az államok által kibocsátott fizetőeszköz megjelenése volt, amely az addigi arany és ezüst helyébe lépett, illetve jellemzője volt az államhatárok közé szorított gazdasági tevékenység általánossá válása, valamint a protekcionizmus. A protekcionizmus lényege, hogy a colbert-i kereskedelem művészetének fő feladatává a felhalmozás azon módját kell tenni, amellyel korlátozott behozatal és ösztönzött kivitel

¹⁰ A skolasztika eredményeképpen a kánonjog alkotórészei módszertanilag egységes rendszerré álltak össze, így kiemelkedhettek a szabályok halmazából.

¹¹ 1618 és 1648 között Európában szörnyűségecs háború zajlott, amelybe a kontinens csaknem minden állama bekapcsolódott. Az első általános európai konfliktussá vált harmincéves háború egyszerre volt az utolsó nagy vallásháború a katolikusok és a protestánsok között, amely végül a két vallás egyenrangúsítása szellemében rendeződött, illetve a hatalmi érdekpolitika szabályai szerint folyó dinasztikus küzdelem, amely az európai egyensúlykeresés jegyében záródott le. Lásd HAHNER 1997.

¹² Johann Gottlieb Fichte (Rammenau, 1762. május 19. – Berlin, 1814. január 29.) német filozófus. A német idealizmus megalapítója; Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, illetve Georg Friedrich Wilhelm Hegel mellett a legfontosabb képviselője.

valósítható meg. (A merkantilizmus ezen formája figyelhető meg a 17. századi Franciaországban vagy a 18. századi Ausztriában.)

A közhatalom ilyen mértékű beavatkozása miatt, illetve amiatt, hogy a 17–18. századi abszolút uralkodók a gazdasági, ipari, kereskedelmi tevékenységet nemhogy nem szabadságjogként értelmezték, hanem sokkal inkább az uralkodó által adományozott kiváltsággként, a kereskedelmi tevékenységre szakosodott céhek folyamatosan háttérbe szorultak, és elveszítették a kereskedelmi jogi szabályozásra gyakorolt korábbi befolyásukat (sőt idővel ezt a funkciót szinte teljes egészében kénytelenek voltak átengedni a közhatalomnak).

A kereskedelmi jog a közjog és a magánjog között

A jogtudósok egy része a kereskedelmi jogot nem is mint a magánjogrészt (monista-dualista felfogás), hanem tekintettel arra, hogy a korabeli vélekedés szerint a kereskedelmi jog anyaga „a kormányra és az állam általános politikájára vonatkozik”,¹³ a közjog részeként kezeli (amely felfogás a korabeli germán kereskedelmi jogfejlődéstől nem áll oly távol). S hogy az állam és a gazdaság mily szoros együttműködésben képes eredményeket produkálni, azt jól példázza a korban sorra megjelenő nagyvállalatok köre, mint például a különböző kelet-indiai kereskedelmi társaságok, ahol nem más, mint az állam volt az, aki katonai potenciálját latba vetve segítette a kereskedelmi tevékenység ilyen szervezett módon történő működtetését (az állami hadsereg egy részének bérbeadásával). Így nem csoda, ha elterjedt az a vélekedés, amelynek értelmében a „profitot az uralkodó kegyelméből nyújtott szívességi koncessziók birtokában lehet csak elérni”.¹⁴

A felvilágosodást követően a meghirdetett polgári szabadságjogok köréből gazdasági területen a kereskedelmi és ipari szabadság emelkedett ki, megalapozva a gazdaság és a jog elválasztását. A gazdasági működés központi figurája nem a kereskedő volt többé, hanem az iparos, a termelő, a gyártulajdonos, ez a változás azt is jelentette, hogy a kereskedelmi tőkét legyőzte az ipari tőke ereje. E jelentős és viszonylag gyors gazdasági változás mellett a jogi, szabályozási háttér fejletlenségét jól jellemzi, hogy a jog továbbra is csupán a vagyonforgalom szabályozására volt képes, azaz a szerteágazó gazdasági folyamat kizárólag ezen szegmensére koncentrált.

¹³ TARELLO 1972.

¹⁴ DOBB 1971.

A jog csupán azon termelőt, ipari vállalkozót, valamint kereskedőt volt képes szabályozási körébe vonni, aki árut értékesített, pontosabban olyan árut, amelyet korábban megvásárolt, majd megmunkált, átalakított, és csak ezt követően adta tovább, figyelemmel arra, hogy árunak azon testi dolgokat tekintették, amelyek mind természetileg, mind jogilag alkalmasak voltak a kereskedelmi forgalomra.¹⁵ Francesco Galgano szemléletesen állapítja meg, hogy „az ipari gazdaság növekedési fázisa, vagyis a vagyon gyarapítása immáron »jogüres« térben zajlik, a technológiai fejlődésből és a tőkebefektetésből táplálkozik, nincs szüksége jogi beavatkozásra. Ez a jelenség persze nem meglepő egy olyan korban, amelyet Francois Quesnay¹⁶ és Anne-Robert-Jacques Turgot¹⁷ fiziokrata filozófiai uralnak, és amikor még bíznak abban, hogy az Adam Smith »láthatatlan keze« vezette piac képes a spontán önszabályozásra.”¹⁸ Adam Smith láthatatlankéz-elmélete szerint a kereskedő ugyan saját gazdasági érdekeit követi, ugyanakkor ehhez elengedhetetlen olyan áru előállítás, amely a vevő igényeinek is megfelelő.¹⁹

Ahogy fent már szoltunk róla, a nemzetállamok színre lépésével egészen szorosra fűződtek a kötésszálak a gazdaság és az állam között, aminek – mint láttuk – az lett a következménye, hogy a kereskedelmi jog – a közhatalom mind teljesebb érvényesítésének jelszava alatt – egyre jobban a közjogi terület közelébe sodródott. Az ipari forradalom után elszakadt a gazdaság és az állam közötti kötésszövet, és megerősödött az a dogma, miszerint a jog kizárólag „állami termék” lehet, illetve általánossá vált az a felfogás, amely szerint minden állam csak azt a jogot ismeri el, amelyet saját maga alkotott, a jogforrási hierarchiában eddig elfoglalt előkelő helyét elveszítette a kereskedelmi szokás, és annak legalsó szintjét volt kénytelen elfoglalni.

A kereskedelmi szokásjog gyengülésével párhuzamosan jelentős mennyiségű értékesítésre váró termék halmozódott fel, ami a kereskedelmi tevékenység fejlődését fokozott tempóra kényszerítette volna, miközben a nemzetállamok a saját államhataraik közé szorított nemzeti jogaikkal foglalatostokodtak, nem érzékelve a kereskedelmi szükséglet és a nemzeti mozgástér közötti komoly ellentét okán elharapózó feszültséget. Az állam továbbra is „saját magával van elfoglalva”, és a fenti egyre intenzívebbé

¹⁵ APÁTHY 1886: 337–339.

¹⁶ François Quesnay (Méré, 1694. június 4. – Versailles, 1774. december 16.) a fiziokratizmus megalapítója. (Eredetileg Madame de Pompadour és XV. Lajos orvosa.) A fiziokratizmus szerint az iparban nem keletkezik „tisztá termék”, az ipar csak a mezőgazdaság termékeit dolgozza fel, és nem teremt új értéket.

¹⁷ Anne-Robert-Jacques Turgot (Párizs, 1727. május 10. – Párizs, 1781. március 18.) L'Aulne bárója, francia államférfi és közgazdász, XVI. Lajos francia király minisztere.

¹⁸ GALGANO 2006.

¹⁹ SMITH 1992.

váló feszültség²⁰ kezelésére – annak érdekében, hogy saját maga szabályozhassa a kereskedelmet – az alábbi megoldással élt: a *lex mercatoria* államosítását kezdte meg, amelynek eszközéül a kodifikációt választotta, és ezzel párhuzamosan megtette a szükséges lépéseket a kereskedelmi tevékenységet folytató céhek felszámolására.

Egészen sajátos történelmi helyzet alakult ki azáltal, hogy míg közjogi értelemben egyetemes alapelvek fogalmazódtak meg emberi jogi nyilatkozatokban, és nyertek alkotmányos rangot (úgy mint alapvető szabadságjogok, képvisleti demokrácia, jogállam stb.), illetve amikor a közgazdaság-tudomány a *homo economicus* megalkotásával egészen általános leírásokat, definíciókat, „állandókat” határozott meg, addig a jog(tudomány) a nemzetállamok generálta pluralitásba süllyedt. Egészen hosszú szakaszt zárva le a kereskedelmi jogi jogfejlődésben, amely a római jog szabályozási fennhatósága alatt, illetve a *lex mercatoriában* megjelenve egészen eddig a pontig segíteni, támogatni, fejleszteni volt képes a kereskedelmi tevékenységet. Ezen jogi egyetemlegességnek és régi egységnek a felbomlását idézte elő az, hogy az állam kizárólag a saját maga alkotta szabályozás erejében hitt.

A monista és a dualista felfogás dilemmái

Ezzel el is érkeztünk a kodifikációs időszakhoz, amely mind a magánjog, mind pedig a kereskedelmi jog fejlődése szempontjából mérföldkőnek számít, és amely elvezet a gazdasági fejlődés azon pontjára, amelyet piacgazdaságnak hívunk. Az pedig, hogy a magánjog és a kereskedelmi jog kodifikációja szempontjából az egyes nemzetállamok a monista megoldást választották, és egyetlen kódexben rendezték a két területet, vagy a dualista megoldás működésében bízva a magánjogi szabályozás mellé kereskedelmi jogi törvényt is alkottak, további kutatási lehetőségeket eredményez. Érdemes felvetni azon kérdést is, hogy a monista-dualista megoldás kialakítása tudatos választás eredménye volt az egyes államok részéről, vagy szimplán a történelmi, gazdasági „kényszer” eredményezte, hogy ideig-óráig (míg a magánjogi vagy a kereskedelmi jogi kódex el nem készült) monista szabályozást működtettek. A magyar kereskedelmi jogfejlődés ebből a szempontból speciális utat járt be, hiszen magánjogi kódex nélkül született meg a kereskedelmi törvény, vagyis a 1875. évi

²⁰ Az ipari forradalom a társadalom más folyamataiban is komoly változásokat, feszültségeket keletkeztetett, amelyek szintén az állami szerepvállalás újragondolását tették szükségessé. Lásd erről bővebben: KRISTÓ 2022; IMRE et al. 2015; KRISTÓ 2014.

XXXVII. törvénycikk, amely kevés módosítással és többrendbeli kiegészítéssel meglehetősen hosszú időn keresztül képezte a hatályos magyar jogrendszer részét.²¹

Jól látszik, hogy a fenti szempontokra is figyelemmel a monista kérdés vizsgálata sok-sok újabb kérdést vetett fel a kodifikáció korában egyaránt, hiszen születhetett magánjogi kódex kereskedelmi szabályozással egybeolvasztva, illetve nélküle is. Továbbá előfordulhatott az a jogtechnikai megoldás is, hogy kereskedelmi törvény lép hatályba, magánjogi törvény hiányában, és rendelkezéseit alkalmazták magánjogi kérdések tekintetében. Az nem vitás, hogy a 18. századi francia és német kodifikáció adta az alapját a többi nemzeti szabályozás kimunkálásának, illetve hogy ez az a két kodifikációs folyamat volt, amely megteremtette a piacgazdaság kialakulásának jogszabályi hátterét. Hiszen mire is volt szükség a 18. században ahhoz, hogy a piacgazdaság fejlődése megindulhasson? Elsősorban gazdasági értelemben vett egyenlőségre: egyenlő felek között, egyenlő értékű ügyletekre, egyenlő feltételek mentén működő gazdasági szereplőkre. Ehhez pedig arra, hogy a polgári kódexek megszüntessék a föld tekintetében a *dominium eminens*t, és a *dominium directum*ot, a polgári tulajdont tegyék a tulajdon egyetlen formájává.

Ennek a folyamatnak a betetőzéseként rögzítették a kisajátítás szabályait, aminek eredményeképpen a polgári tulajdont kizárólag közérdekből, törvényben rögzített feltételek alapján, törvényben rögzített módon vonhatta el a közhatalom.²² A polgári tulajdon ilyen módon történő „helyzetbe hozása” mellett jelentős – a piacgazdaság kialakulása szempontjából releváns – változásként rögzítették az örökösársak egyenlőségét, aminek következtében a hatalmas földbirtokok feldarabolódtak, és azok tulajdonjogának megszerzése elérhetővé vált a polgárok számára is.

A folyamat oda vezetett, hogy rövid időn belül ugrásszerűen megnőtt az ingatlan-tulajdonos polgárok száma, míg végül néhány generáció múlva az ingatlanvagyon csaknem teljes egészében a polgárság „uralma alá került”.²³ Ez az egyenlőség elvének polgári kódexekben való rögzítése és a polgári tulajdonnal és ingatlanvagyonnal megerősödött egyenlőség elvi alapjai szerint működő polgárság lett alkalmas arra, hogy a piacgazdaság működését biztosítsa.

„Tény azonban az is, hogy a piacgazdaság fejlődését a nemzeti kodifikációk a maguk eltérő módjain segítették elő, eltérő formában szabályozva a kereskedelmet.

²¹ NAGY 1913: 23–28.

²² Robert Joseph Pothier, a francia Code Napoléon atyja alkotta meg a tulajdon felvilágosult fogalmát.

²³ Nem véletlenül fogalmaznak úgy egyes tankönyvek, hogy „az igazi francia forradalom nem a Bastille 1789-es bevételé vagy a király 1793-as kivégzése volt, hanem az 1804-es polgári törvénykönyv mint a francia társadalom anyagi alapjait radikálisan átalakító program”. North szerint „hosszú távon a jogintézmények határozzák meg a fejlődést”.

Ennek következtében Franciaországban, és mintájára Olaszországban, a tulajdonjog átszállásához a *titulus adquirendi* (konszenzus plusz jogcím), míg Németországban ezzel szemben a *modus adquirendi* (konszenzus plusz átadás) szükséges, Ausztria, Spanyolország és Portugália pedig ezt is és azt is megköveteli. Ez a különbség nemzetközi törést idézett elő a gazdasági forgalomra vonatkozó szabályokban, jogi akadályokat állítva a szabad-kereskedelem útjába.”²⁴

Rendkívül érdekes, hogy a dualista szabályozás Angliában csupán a 18. század végéig volt életképes (a *civil law* és a *common law* különbségét itt nem szükséges hangsúlyozni),²⁵ azaz csupán eddigaz időpontig „járt külön úton” a polgári jogi és a kereskedelmi jogi jogfejlődés. Majd főképp a bírósági tevékenység eredményeképpen a század végén a joganyagok eggyé olvadása figyelhető meg, amidőn a *common law* részévé válik a *law merchant*, előállítva egy egészen speciális formáját a monista kereskedelmi jognak. Ezzel szemben a dualizmus virágzott a kontinentális Európa szinte teljes területén, ennek a megosztottságnak egyébként az is a következménye lett, hogy egyre inkább szembekerült egymással a polgári és a kereskedelmi kötelelem, a polgári és a kereskedelmi szerződés, ezáltal végső soron a polgári és a kereskedelmi kódex.

The Rise and Fall of ‘Lex Mercatoria’ Before and After Industrial Revolution

The paper primarily examines the impact of the birth of modern capitalism on commercial law. It places particular emphasis on how the codification of modern Western European commercial law took place and what its theoretical antecedents and practical consequences were. It also discusses the place of commercial law in the coordinate system of private and public law. For a long time this question remained unsettled. Finally, the article pays particular attention to the manifestations of the monistic and dualistic conceptions.

²⁴ GALGANO 2006: 49.

²⁵ „A világ sub specie iuris két részre oszlik: egyik oldalon ott a civil law, míg a másikon a common law, s hogy az előbbi megint két részre oszlik, melyeket a római-francia és a római-germán rendszerek uralnak.” GALGANO 2006: 50.

Felhasznált irodalom

- APÁTHY István (1886): *Kereskedelmi jog*. Budapest: Eggenberger.
- DOBB, Maurice (1971): *Problemi di storia del capitalismo*. Roma: Riuniti.
- ERDŐ Péter (2014): *Egyházjog*. Budapest: Szent István Társulat.
- GALGANO, Francesco (2006): *Globalizáció a jog tükrében*. Budapest: HVG-ORAC.
- HAHNER Péter (1997): A vesztfáliai béke. *Rubicon*, 8(2), 38–40.
- IMRE Miklós – MIKÓ Zoltán – LENTNER Csaba – KRISTÓ Katalin – KOVÁCS Éva Margit – BOROS Anita (2015): *Közigazgatási szakvizsga. Gazdasági igazgatás*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem. Online: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20500.12944/10221/K%c3%b6z%20igazgat%c3%a1s%20szakvizsga%20Gazdas%c3%a1gi%20igazgat%c3%a1s.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- KRISTÓ Katalin (2014): *Szociálpolitika, szociális jog*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.
- KRISTÓ Katalin (2022): *A szociális igazgatás alapjai*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.
- MIKE Károly (2020): *Szelíd kapitalizmus. A szabad együttműködés rendje*. Budapest: Gondolat.
- NAGY Ferenc (1913): *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. Budapest: Athenaeum.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila (2018): Az új Ptk.-ban szabályozott kivitelezési szerződés körében felmerülő vállalkozói díjfizetési jogviták római jogi előképei. In Boóc Ádám (szerk.): *Studia in honorem József Szalma: 70*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 367–374.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila (2019): A több személy vagyonát fenyegető közös veszélyhelyzetből keletkező károk megosztásának szabályozása a római jogban és az új Ptk-ban. In Boóc Ádám (szerk.): *Studia in Honorem Ferenc Fábián: 70*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 373–382.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila (2020): *Római magánjog*. Budapest: Ludovika.
- SMITH, Adam (1992): *A nemzetek gazdagsága*. Ford. Bilek Rudolf. Budapest: KJK.
- TARELLO, Giovanni (1972): Sistemazione e ideologia nelle Loix civiles di Jean Domat. In TARELLO, Giovanni: *Materiali per una storia della cultura giuridica II*. Bologna: Il Mulino, 125–157.
- VÉCSEY Tamás (1893): *Római jog külső története és institutiói*. Budapest: Franklin-Társulat.
- WERBŐCZY István (1514) *Tripartitum*. Online: https://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung
- ZSÖGÖD, Benő (1901): *Magánjogi tanulmányok*. Budapest: Politzer.